

TANULMÁNYOK

A veszprémi főbíró választása

FÖLDESI FERENC

*Megmenteni a múlt emlékeit,
s tisztelni ezekben a nemzet történelmét,
nem érdem, de honfíúii kötelesség.*
Véghely Dezső

Hagyományok és szabályok

Veszprém város jegyzőkönyveinek olvasása során – főleg a XVIII–XIX. századiakban – a főbíró választások napján lehet találkozni a következő bejegyzésekkel: bíróválasztás „*régi szokás szerinti*” megtartása, a katonaesztendő¹ kezdete, annak fordulónapja. Ezért néhány gondolat erejéig ismerjük meg a veszprémi bíróválasztás menetét, kiemelten a XVIII. századvégi választási rend módosítására.

Általános volt – de nem kizárólagos –, hogy a XVIII. század végéig a települési (fő)bíró,² a magisztrátus³ választását rendszerint Szent György napján⁴ (április 24.) tartották, de később – főleg a porciók⁵ elszámolása miatt – a XVIII. század végétől már egységesen a katonai évvel (anni militaris) hozták összhangba, tehát november 1-jén került rá sor. A XVIII. század utolsó évtizedeitől a földesúr és jobbágy kapcsolatszeretét Mária Terézia úrbéri rendelete⁶ határozta meg. Az érintett cikkely megszabta a jobbágyközségek és városok szervezetét is. Előírta, hogy a tisztújításokat mindenkor november 1-jén (ez a katonai év kezdete) kell megtartani. Biztosította az uradalomnak a bírói állás betöltésénél a kandidálás (jelölés) jogát, de a jegyzők és a tanácsbeliek választásánál a nép szabad választási jogát fenntartotta.

Veszprémben, az úrbéri rendeletét – amit első alkalommal a vármegye 1748-ban hirdetett ki – Mária Terézia 1771. december 4-én véglegesítette. Azonban az urbáriumon⁷ kívül figyelemmel kellett lenni Veszprém lakosságának életét meghatározó korábbi, mint a Széchenyi-féle és az Esterházy-féle szerződésekre is.

Nem részletezve a város helyzetét, állapotát a török kiűzése után, az első, amit ajánlatos megismerni: a városiak szerződése – egyezség a város és a földesurak

között – a már említett Széchenyi Pál⁸ veszprémi püspökkel 1702. május 10-én. Ennek 7. pontja kimondja: „*Mivel itten a Méltóságos úrnak és Nemes Káptalannak ius gladiumok [büntető hatalma – pallosjog] vagyon [...] tizenkét törvény bíró és tanács az Városi Kapitány és Fő Bíró uraimik mellé rendöltetnek. Törvényfát [vö.: akasztófa, bitófa] és tömlöczök megcsináltatván, a criminalis causak [büntetőügyek] itt ezen helyben fognak a Méltóságos úr által arra deputálandó presesse [praeses, a.m. kinevezett elnök] előtt szolgáltatni, úgy más közönséges dolgok a város székén.*”⁹ Vagyis kialakították a városi tanács (magisztrátus) szervezetét, amelynek választásában a teljes városi lakosság – nemes és „közönséges” – részt vett.

A megerősítés formája olvasható az 1723. július 23-iki Esterházy-féle kontraktus [szerződés] 3. pontjában: „*Midőn pedig a Városi Magisztrátus, ezután a Communitás [község] között lévő nemességgel Bíró és Eskütti választást akar tartatni, mindenkor a mi tisztünk, s úgy tekintetes nemes Káptalan színe előtt legyen bíró és eskütt választás. A főbíró pedig ezután mindenkor confirmációja [megerősítés¹⁰] tekintetéért az uraságnak praesentáló [bemutató] .*”¹¹ Tehát mint látjuk, a szerződésben nincs szó arról, hogy a főbírónak választható személyeket szintén a püspök és a káptalan együttesen jelöli.

Esterházy püspök¹² 1725-ben elismerte és szabályozta a Veszprémben élő nemesek jogait, de nem választotta le őket a városi főbíróválasztó közösségről. Egy 1733. július 30-án kelt rendelkezés 3. pontjában kitért az április 24-iki bíróválasztásra is: „*Szent György napján pediglen, midőn a város tanácsbéli magisztrátust föllállítani, vagy tiszteket újjítani szokott, az köztük lakozó nemesség is oda gyűlvén az mi sucesoriunknak [tisztjeink] úgy az Ttes [Tekintetes] Káptalannak is tisztjei jelenlétében az bíró és több esküttek választassanak és a főbíró az eő választásának megerősítéséért ezután az uraságnál praesentáltassék [bemutassák].*”¹³ Emellett egy 1736. május 22-iki, és a városi tanácshoz megküldött jogértelmezés szerint: „*A tanács uraimék minden Szt György napján búcsúzzanak, mint szintén Feő Bíró úr és notárius uraimék és aki tetszik eő kigyelmek közül azt megtartják.*”¹⁴

A bíróválasztás hosszú időn keresztül minden év április 24-én történt a „szokott rend szerint.” A választás minden esetben „a város régi házánál,”¹⁵ történt, de említik még mint választási helyszínt: „a öreg város háza.”¹⁶ Bár ez utóbbiról egy 1764. október 6-iki bejegyzésben már az olvasható: „*Az öreg város házánál [...] valóságos polgári szék nem lévén ...*”¹⁷

Bírójelölés – Harc a vár és a völgy között

Visszatérve a választásokra, melyek a korábban ismertetett rendben és időpontban történtek. Ugyan ezekről a bíróválasztásokról a városi jegyzőkönyvek nem

minden esetben számolnak be teljes részletességgel, az mindenesetre biztos, hogy a választást minden évben megtartották. A város tartotta magát az ún. „Esterháziánus contractus” előírásaihoz: a püspökség és a káptalan képviselőinek jelenlétében – már ha megjelentek a voksoláson – választotta meg az előljáróját, újította meg a magisztrátust. Vagyis a bírói posztra szóló jelölést saját maga végezte. Egy 1712-ben kelt szabályozásban Volkra Ottó veszprémi püspök ugyan igényt tartott a bíróválasztás során a választott bíró megerősítésére,¹⁸ de nem tért ki a jelölés formájára. Egyébként ebben a szabályrendeletben Volkra püspök megerősítette Horváth Ferencet, az előző évben megválasztott bírót hivatalában.¹⁹ 1717 áprilisi bíróválasztást már Volkra püspök egyetértésével tartották, amikor Vizkelety József helyett – aki végleg lemondott hivataláról – Perczel Tamás lett Veszprém város főbírája.

Már részletes és pontos leírás olvasható az 1718. április 24-iki városi tisztviselők választásáról. A püspök és a káptalan egyetértésével (nem jelölésével) választották meg ismét Perczel Tamást főbírónak.²⁰ Veszprém városi esküdtek és az egész város egyenlő akaratával választották főbírónak 1724. augusztus 13-án – eltérő időpontban – Szalai Ferencet, mint tették azt 1725. április 24-én is, amikor „*Veszprém városi uraimék [...] megedgyező akaratából egyenlő voxal [szavazattal] a főbírósgban confirmáltatott Szalai Ferenc úr.*”²¹

Csak néhány soros bejegyzés olvasható a választásról 1738. április 24-én, amikor a voksok többségével Perczel Imrét választották főbírónak.²² Ugyanekkor választották meg a város többi tisztviselőjét is. 1741. április 16-án Thorma Istvánt erősítették meg a főbírói hivatalában, illetve választották meg Szabó Istvánt a város jegyzőjének.

A gyakorlat – már mint a jelölés és a választás kettéválasztása – Padányi Bíró Márton, illetve Koller Ignác püspökök regnálása idején változott meg. Ez különösen Bíró Márton idejében volt markáns, amikor a püspök igen erőteljesen akart beleszólni a városi magisztrátus, így a főbíró választásába is. Ahogy Pehm József írja: „*Összeszorított fogakkal folyik a harc a vár és a völgy között.*”²³

Az 1746. áprilisi választáson a tanácsosok és a város lakosai 27-én „*a város régi házánál*” gyűltek össze és megválasztották a szabadvajdát, a vásárbírót, valamint a külső tanácsosokat, arányosan a katolikusok, reformátusok és az evangélikusok közül. Április 28-án Bíró Márton püspök-főispán – akkor még ismeretlen okból – Sümegre, az úriszékre rendelte a város főbíráját és néhány városi lakost. A beidézeteket az úriszék elítélte, házaikra végrehajtást rendelt el. Azonban a város ellenállt. Április 30-án ismét összeült a választó közösség és megállapították: „*Mint hogy most Veszprém városa által főbíró választása nincsen, ezért nem láttatik a candidatió szükségesnek lenni, hanem Szabady Antal uram megmaradtván a főbíróági tisztben solennite confirmáltatott [ünnepélyesen megerősítettet].*”²⁴

1748-ban Veszprémben a vármegye bevezette az urbáriumot. Április 24-én a választáson megjelentek a földesuraságok képviselői is, így többek között Dubniczay István kanonok. A bírói posztra jelöltek voltak: Szabady Antal, Pandur Pál, Szabó István és Árvai Sándor. A választáson Szabó István kapta a legtöbb szavazatot, így ő lett Veszprém főbírája. Szabó hosszú időt nem töltött a bírói székben, hiszen személye nem püspöki jelölés eredménye volt. Így, amint visszaérkezett Bécsből – ahol éppen Biró Márton elleni panasszal járt –, a püspök gyakorlatilag kiutasította a városból. Kötelezte, hogy a „... lakását a városbul kivegye [...] az városi szabad vajda által megparancsoltatni, hogy huszon négy órák elfolása alatt az városbul vagy ki menjen, vagy pedig áristomot fog szenvedni.”

Az 1749. évi bíróválasztást a püspöki rezidencián tartották Kiss Sándor és Dubniczay István kanonok jelenlétében. A főbírói posztra megválasztott Thorma Istvánt erősítették meg hivatalában, illetve pótolták a haláleset miatt kiesett egy fő tanácsosi létszámot. Sérelmek ekkor is történtek – már ami a tanács működését illette –, mint például 1749. október 15-én, amikor a veszprémi lakosok ismét panasszal értek a püspök ellen, „*ki is még városunk szokott élő pecséttyét is az közönséges jónak elöl mozdéttására mostani előljáróinknak usuálni [használni] meg tiltotta.*”²⁵

1750. április 8-án a magisztrátus a városházán tartott ülésén nem vett részt a főbíró, Thorma István, amire talán választ ad az ott elfogadott közgyűlési határozat. Az ülésen hozott döntések a közelgő bíróválasztást is hivatottak szabályozni, így megállapítják, hogy a régi szokás szerint a bírónak Szent György nap előtt két héttel le kell mondani hivataláról, ellenkező esetben a kirendelt „*deputátusok által admone- altassék [megintsék].*”²⁶

Az elfogadott határozat szerint Szent György napján a bíróválasztásra minden választó lakosnak meg kell jelennie az „öreg városházán”, ahová meghívják a földesuraságok tisztjeit – képviselőit – is. De előtte megerősítették hivatalában a város jegyzőjét, Varasdy Imrét évi 60 forintos fizetéssel és a „mellékesekkel”, bízva „*eő kegyelme dexteritásában [ügyességében] és hívségében.*”²⁷ Majd ezután a tanács elrendeli, hogy a lemondott bíró Thorma István, számoljon el a beszedett büntetési összegekről, és amennyiben kárt okozott a városnak, azt fizesse vissza. Minden bizonnyal ez volt az ok, ami miatt ezen a tanácsülésen Thorma István nem jelent meg.

Ezek után a bíróválasztást – néhány napos késéssel – 1750. május 6-án tartották a városházán, Szabady Antal a püspökség és Dubniczay István kanonok, a káptalan képviselőinek jelenlétében. A főbírói posztra a jelöltek voltak: Thorma István volt bíró, Bankó Ferenc, Barabás Gergely és Haiszler Ferenc tanácsnokok. A szavazatok többségével Barabás Gergelyt választották meg főbírónak, akit a jelenlévő urasági tisztek megerősítették hivatalában.

A püspök-főispán és a város közötti perek, harcok gyakorlatilag szünet nélkül folytak. Padányi Biró Márton 1752-ben hosszú levélben próbálta bizonyítani jogát a

városiaknak földesúri hatalmához, illetve a veszprémieket engedelmességre bírni. Ez a leirat a város jegyzőkönyvébe 1752. április 20-án került, közvetlenül a főbíró választása előtt. Ebben Biró Márton Szent Pált idézve igyekezett arra figyelmeztetni a veszprémieket, hogy „*Minden lélek alája vetessék az fölső hatalmasságnak*,”²⁸ ami Istentől van. Így, aki ellenszegül a „hatalmasságnak”, az Istennek szegül ellen és kárhozatot szenved. Ezért engedelmességre kötelezett minden ember. A hatalmasságok és a népek között vannak a megválasztott előljárók, bírák, esküdtek. Ezért: „*Mi, s mint ezen Veszprém városának főhatalma és örökös főispánja a kihirdetett törvények és közönséges szokásnak mértéke és intézése szerint ezen Veszprém városnak magisztrátusát, vagyis változó tisztjeit kívánván restaurálni, megújítani, rész szerint pedig az esküdteket, tanácsbelieket, úgy mint Payer Mihályt, Barabás Gergelyt, Bankó Ferencet, Haiszler Ferencet, Kazó Istvánt, Jáger Jánost, Fazekas Jánost, Varjú Pétert a tanácsosságban megerősíteni ugyan azon végre rendeltük e máj[usi] Szent napot.*”²⁹

Ezután kitér az április 16-iki tanácsülésen történetekre, amikor több tanácsos felázadt Biró Márton ellen, amikor két új tanácsost választottak. Az eset közvetlen előzménye az volt, hogy a városban „*ember emlékezetit föllül ballagó időtül fogva volt oly rend és szokás ...*”³⁰ ellen lépett fel Biró Márton püspök. Ez a régi rend és szokás abban nyilvánult meg, hogy a tanács tagjainak választásánál fele részben katolikus, fele részben református és evangélikus vallású jelöltek közül választottak. Ekkor rövid időn belül – 1751 és 1752-ben – két tanácsos is meghalt. Helyettük a tanács megválasztotta a megüresedett helyekre a jelöltjeit, akik viszont azonnal nem tették le az esküt. Padányi Biró Márton ezt használta ki, rögtön „*üresnek nyilvánította*” a tanácsosi székeket és helyezte saját jelöltjeit az üres helyekre. A város ez ellen lázadt, amikor a május 16-iki ülésen Pillich Mátyás, Vásonyi István, Mészáros Pál és Bognár János „*nagy zenebonát, zürzavart, patvarkodást indítatván*”,³¹ kivonultak a tanácssteremből. A saját jelöltjeinek megnevezésén kívül, a püspök leiratának befejezéseként földesúri hatalmánál fogva főbírói posztra jelölte Barabás Gergelyt, Payer Mihályt, Kazó Istvánt és Haiszler Ferencet.

Április 23-án jegyzőkönyvezték a püspök-főispán elhatározását a három tanácsos kizárásról, amit a tanács előtt Szabady Antal, a püspökség alügyésze ismertetett. Majd április 25-én a város főbírája, Payer Mihály „*a város eleibe terjesztette elő eő Excellentiája kegyes parancsolattyát, melyet is olvastatott a város előtt, hogy azon négy tanácsbelieket, kik ülésbül kimentenek, eő Excellentiája által denominált [kinevezett] négy tanácsbeliek föl esküttessenek, föl állíttassanak, és ülést vegyenek, melyet megértvén az közönséges város uraimi voto conclamáltak [földkiállással megszavazták], hogy az urbáriumnak éppen semmi punctumában [pontjában] el nem kíván állani, eő Excellentiájának denominációját [kinevezését] nem admittálylyák [fogadják el] az tanácsbeliek iránt, hanem az előbbenieket kívánnyák továbbra*

is hivatalyokban megtartani.”³² E döntés után új jegyzőt is választottak Kapuváry Mihály személyében, aki nemes Csóka Istvánt váltotta fel a jegyzői hivatal élén.

Ezt az ütközetet ugyan Bíró Márton – ha képletesen is – de elvesztette. Természetesen ehhez kellett az is, hogy kezdetben a helytartótanács Veszprém mellé állt. De kellett az is, hogy a városban élő néhány befolyásos személy Bíró Márton ellen munkálkodott, mint Dubniczay István kanonok és Csuzy Gáspár követ.

Az 1753. április 24-iki bíróválasztáson viszont már Bíró Márton akarata érvényesült. Mint olvasható: „Az városi főbírói hivatalra megküldötte eő Excellentiája az candidatiót, és kegyelmesen méltóztatott következendő képpen Payer Mihályt, Bankó Ferencet, Haiszler Ferencet és Fazekas Jánost kandidálni.”³³ Főbírónak Payer Mihályt választották, akit a püspök Sümegre rendelt, hogy hivatalában megerősítsen.

A továbbiakban a választás előtti jelölés a földesuraságok részéről általánossá vált. Volt ugyan tiltakozás az ellen, hogy az újonnan megválasztott tanácsosokat az urbárium rendelkezései szerint ne kelljen megerősíteni. De mindez hamar elhalt. Igaz, ehhez szükség volt egy helytartótanácsi végzésre is, amely döntött az 1754. május 10-én beadott, és a földesúri hatóságok, valamint a város közötti panaszok – villongások – ügyében. A döntést a vármegye 1754. november 29-iki, Veszprémben tartott gyűlésén hirdették ki. Ennek egyik pontja a bírói, a magisztrátusi jelölés és választás rendje. A döntés kimondja: „Az városi bírónak candidatiója [jelölése] és confirmatiója [megerősítése] az urbáriumnak fundamentuma szerint az földesuraságnak competállon [illeti]. Annak választása pedig az városi közönség és tanács mellett maradjon. Továbbá: az notáriusnak és az több tanácsoknak rendelése azon városi közönséges tanácsnak akarattyára hagyattatik.”³⁴

Ennek megfelelően az 1755. április 24-iki bíróválasztás előtt ismét megtörtént a jelölés „a méltóságos veszprémi Püspök és N. Káptalan uraságok urbárium szerint adatott hatalomból.”³⁵ A jelöltek nem változtak, bár ez esetben kihangsúlyozták, hogy közülük a „városi renden lévők olyant válasszanak főbírói hivatalra, aki először az Úr Istennek, s M[éltóságos] uraság tiszteletére, azután az publicumnaknak”³⁶ lesz a hasznára. Meg is választották főbírónak a régi főbírot, Payer Mihályt.

Dacára a helytartótanács 1754-iki döntésének, megváltozott a kijelölés gyakorlata – bizonyára Bécsből jövő és a városnak kedvező hírek hatására – az 1759. április 24-én megtartott bíróválasztás előtt. A városi magisztrátus április 21-én tartott tanácsülésen kijelentette: „Az Esterhazianus contractus szerént, az tanács szabad dispositióján [rendelkezése] lévén az bírónak candidatiója.”³⁷ Ezért egységes akaratlan főbírónak jelölte Payer Mihályt, Barabás Gergelyt, Bankó Ferencet és Kazó Istvánt. Mint a nevekből kitűnik, a személyek nem változtak a korábban Padányi Bíró Márton által jelöltektől. Az eltérés a javaslattevő közösség változása, ami talán

a „város bátorságát” is jelzi. Mindenestre ezen a tanácsülésen még több szabályt is elfogadtak: felemelték a főbíró illetményét 100 forintra, illetve megkapta a bírságok harmadrészét. A fennmaradó további harmadot kapja a város jegyzője, illetve a magisztrátus tagjai, míg a maradék harmad a várost illeti. Eldöntötték, hogy ezután minden büntetőügyet csak a tanács tárgyalhat. A büntetési pénzek beszedésére pedig megbízták Bognár Jánost, akinek feladata azok beszedése, kezelése. Megerősítették hivatalában Horváth János jegyzőt, illetve az illetményét is felemelték. A deputátusokat – mivel a város érdekében tevékenykednek – mentesítette az utcák feltöltési munkáitól, valamint a rétek tisztogatásától. Végül elhatározták, hogy ha a tanácsosok vagy deputátusok közül valaki nem jelenik meg az ülésen, vagy fél órát késik, büntetést kell fizetnie: tanácsos 50, deputátus 25 krajcárt.

A választás napján – április 24-én – a jegyzőkönyvben olvasható, hogy a püspök képviselőjében Sándor László tiszttartó, míg a káptalan részéről Kiss Pál főtisztelendő jelent meg a főbíró választási eseményen. Már készültek a bíróválasztásra, amikor Szabady Antal, a püspökség alügyésze jelezte, hogy a bírói választásra szóló jelölés a „Méltóságos Uraságok” joga. Ennek megfelelően elmarad a bíróválasztás mindaddig, amíg a püspökség ügyésze meg nem érkezik az eseményre.

A városi választó közösség jelenlévő tagjai másképpen határoztak, ellentmondva a felszólításnak: mivel a Szent György nap a bíróválasztás napja, mellette a régi szabályok is e napot jelölik ki a magisztrátus megújítására, ezért megtartották a választást, elhárítva ezzel minden felelősséget magukról. A főbírói posztra jelöltek közül – akik Payer Mihály, Barabás Gergely, Bankó Ferenc és Kazó István voltak – a szavazatok többségével Payer Mihályt választották meg Veszprém bírájává.

Az 1760. április 7-iki tanácsülésen – közeledve a Szent György naphoz – Payer Mihály főbíró lemondott hivataláról, amit a város közössége természetesen elfogadott, de a választásig marasztalta. Hasonlóan ekkor mondott le hivataláról a város jegyzője, Horváth János is, akit viszont a város választói ismét megbízták a jegyzői hivatal vezetésével, „*az egész városi községnek pennáját kezébe hagyatott.*”³⁸ Április 12-én a város a húsvéti ünnepekre Veszprém püspökének – és főispánnak – Sümegre két bárányt küldött ajándékba, majd április 20-án a tanács kijelölte a közelgő választási napon a főbírói hivatalra választható tanácsnokokat. Külön kiemelte: „*Az Esterhazianus contractusnak értelme szerént az város mellett lévén az bírói candidatió, mint hogy már jelen volna az bírói választásnak ideje, tudni illik Sz. György napja, ezért megegyező akarattal Főbírói hivatalra candidáltattak mostani bíró Payer Mihály, Barabás Gergely, Bankó Ferenc és Kazó István.*”³⁹

Április 24-én – vagyis a bíróválasztás hagyományos napján – az első napirendi pont volt a bírónak választható jelöltek közül megválasztani az új főbíró. Egyébként az ülésen számos „külső” tag volt: Dravec Zósef kanonok a káptalan, Král József Veszprém vármegye képviselőjében, valamint Pintér István, Végh Mihály,

Cseresnyés Sámuel, Cseh István, a vármegye tanácsosai. A szavazatok többségével a régi bírót, Payer Mihályt választották meg. Eddig minden rendben folyt, azonban ekkor megjelent az ülésen („*későn ugyan, de elégséges idő előtt invitáltatván*”) a földesuraságok képviselőjében Milkovszky Jakab intéző, aki át akarta adni a püspök és a káptalan által főbírónak jelöltek neveit tartalmazó iratot. A város jegyzője, Horváth János azonban kijelentette: „*mivel az Esterhazianus contractus, és a régi usus [szokás], melyben a város a törvény által reponáltatott [visszaállított], a tanácsnak adták az bírói candidátiót, ezért tovább is a város magát megtartani el nem mulasztja, és mint hogy mostanság is az megcandidátiótul s már el is választott bírójától egyálttalyán el nem áll.*”⁴⁰

A viszonylag „csendes pengeváltás” után Dravecz kanonok is megpróbálta érvényesíteni a földesúri akaratot, meglepő kijelentést téve: maradjanak hivatalukban a deputátusok. A város ez esetben is – ha „csavartan” is – de védte érdekét, amikor kijelentette: ezelőtt a káptalan ellenezte őket, most viszont „*a tanács felelte, hogy valamint eddig is, úgy ezután is eő kegyelmeket fogja manuteneálni [fönntartani]*.”⁴¹ Mindezek után az újjáalakult tanács – élén a régi-új főbíróval – korábbi rendeleteit módosította, kiegészítette és 15 pontban lefektette a magisztrátus működésének rendszabályait.

A következő évben, 1761. április 20-án a szokott módon a tanács bírói hivatalra jelölte Payer Mihályt, Barabás Gergelyt, Kazó Istvánt és Jáger János tanácsosokat, akik közül a tanács ismét Payer Mihályt választotta meg főbírónak. Az 1762. évi bíróválasztás is a szokott rendben, formában történt – a magisztrátus jelölt –, ugyancsak Payer Mihályt választották főbírónak. Azonban a május 12-iki tanácsülésen egy – a város szempontjából – nem mindennapi esetről számolt be a város küldöttsége. Az előző nap Padányi Biró Márton püspök és főispán elnökletével a vármegye gyűlést tartott. Ezen Biró Márton püspök a gyűlésen jelen lévő Payer Mihály főbírónak, Horváth János jegyzőnek, valamint néhány tanácstagnak kijelentette, hogy ha a város alázattal járul eléje, felhagy a nyakasságával, akkor ő „*atyai jóindulatot*” fog a várossal szemben tanúsítani. Elmondta még, hogy ő a királynő előtt (Mária Terézia ur. 1740–1780) is a várossal történő megegyezést kívánja elérni.

Biró Márton részéről kijelentésének alapja az volt, hogy 1761 október elején megérkezett a kúria kedvező döntése az úrbériség ügyében. E döntés értelmében a Tizenhárom város és az a városrész, amit a Séd elválaszt a káptalané, a többi a püspöké.⁴²

Természetesen a város jelenlévő küldöttei e kijelentésre „*megsértődtek*”, visszaérkezésük után a teljes városi lakosságnak beszámoltak az esetről. A küldöttség közül négyen, Payer Mihály főbíró, Horváth János jegyző, Kazó István és Bognár János azonban megfontolásra érdemesnek tartották a püspök javaslatát. Úgy okoskodtak, hogy most a püspök jóindulattal fordult a városhoz, a város önként vesse

magát alá az urbárium rendelkezéseinek, mert azt nem vonják vissza. Ha ezt nem tennék, akkor keményebb módon érné el Biró Márton püspök az urbárium érvényre juttatását. De jelezték: már több beadványuk is a királynő előtt van, és ha ő a város ellenében dönt, akkor zokszó nélkül elfogadják az urbárium rendelkezéseit.

1762 októberében már kenyértörésre került a püspök-főispán és a város között. Ekkor Payer Mihály bírót és néhány tanácstagot sedria [vármegyei bíróság] ítélete alapján börtönbe zárták, mivel nem fogadták el a városra kirótt urbárium rendelkezéseit. Az „áristomba” zárt városi előljárók megbetegedtek. A tanács kérelemmel fordult a püspökséghez és a káptalanhoz, hogy legalább a hozzátartozóikat engedje be a bebörtönzöttekhez. A káptalan képviselője világossá tette: a városnak alá kell vetni magát az urbárium rendelkezéseinek. A tanács hezitált, de kijelölte küldötteit, akik Sümegre mentek volna a püspök-főispánhoz. Azonban az az álláspont győzött, hogy nem küldenek senkit Sümegre, hanem megvárják a Bécsbe küldött tanácsosok híreit. Mindez persze nem vezetett eredményre, a város elvesztette reményét, hogy törlik az urbáriumot. Világossá vált, hogy a döntés: Veszprém városa az urbárium rendelkezései alá került. A püspök a jelenlévő küldötteket „erősen megpirongatta”, majd amikor letették a hűségsküt, a bebörtönzött személyeket kiengedte.

A város sem akarta a helyzetet jobban elmérgesíteni – kötelezték a kiadott uralkodói és a vármegyei szabályok is – így a következő, 1763. évi bíróválasztás már „renden belül” zajlott. Igaz, időközben meghalt a keménykezű püspök-főispán, Padányi Biró Márton.⁴³ Április első napjaiban a városnak tudomására jutott, hogy „a város dolgában” Koller Ignác püspök és a káptalan nagyprépostja Bécsbe utazott. Nosza, a város is elküldte a saját embereit, Horváth János jegyzőt és Mészáros Pál tanácsost, hogy azonnal kapjon híreket. Április 18-án visszaérkezve arról számoltak be, hogy sem a püspök és a káptalan, de a város beadványával sem foglalkoztak az udvarnál.

1763. április 24-én – vagyis a hagyományos Szent György napi bíróválasztás napján – a következő bejegyzés olvasható: „*Noha ugyan méltóságos Koller Ignác püspök és főispán eő nagysága ide haza nem lévén, az birói candidálás nincsen az város kezénél, s így nem is lehetne mai napon választani, [...] mind azon által, hogy régi szokástól ezért is elállani az város ne lácssék, tanács és számos városi uraimék a szokott Sz. György napi concursust [gyűlést] megtartották, de hogy eő nagysága ellen magokat tűzni ebben is ne mondathassanak, az bíróválasztást egy kevésé elhalasztyák.*”⁴⁴ Vagyis a város egyértelműen elfogadta és tartotta magát a bíróválasztás menetéhez: a földesuraságok jelölnek, a város választ, majd a földesuraságok törvényesítik a választás eredményét.

Végül a bíróválasztás 1763. május 1-én történt, már egyértelműen az urbárium szabályai szerint. Koller Ignác püspök és a káptalan képviselőjében megjelent Szabady Antal, Varasdy Imre és Milkovszky Jakab. A jelölés és a választás már a

királyi ítélet alapján történt, vagyis a földesuraságok főbírónak jelölték Payer Mihályt, Kazó Istvánt, Jáger Jánost és Szauer Jánost. Közülük 64 szavazattal ismét Payer Mihályt választották főbírónak. Ezután már a jelölés a püspöké és a káptalané, a választás a városi közösségé lett.

Az 1764. április 24-iki választásnak csak az adott különlegességet, hogy ekkor a jegyzőkönyvbe is lefektették a bírói eskü szövegét.⁴⁵ Az esküt – vagyis a „hiteztetést” – a „*catedra kis templomban*” végezték, ami után Koller püspök megerősítette hivatalában az új főbírókat. Ekkor egyébként a jelöltek közül Kazó István nyerte el a főbírói posztot.

1768. április 24-én a választás „*renden kívül*” történt, miután a püspöki földesuraság nem jelölt senkit a bírói hivatalra. A városi küldöttséggel azt közölték, hogy a választást 10 napra felfüggesztik, ugyanakkor a káptalan megküldte saját jelöltjeit. Ebben első helyen a volt bíró Horváth Mihály szerepelt, majd sorrendben Szauer János, Kazó István, Varjú Péter következtek. A városi közösség Horváth Mihályt választotta meg bírónak, akit a jelenlévő káptalan tisztjei meg is erősítették hivatalában. A megerősítés az elmúlt évi eskü figyelembevételével történt, de a káptalan képviselői jelezték: Veszprém bírása a választás után a templomban is tegye le a bírói esküjét, vagyis végezze el a „*hiteztetést*.”⁴⁶

Az 1769. évi bíróválasztás ismét csak „*zavartan*”, – a mai szóhasználattal élve – botrányosan zajlott. A választás a szokott időben, április 24-én történt. A jelöltek neveit – Koller Ignác⁴⁷ püspök képviseletében – Ányos Ferenc plenipotenciárius (meghatalmazott) közölte. Első helyen Horváth Mihály volt főbíró, majd Szauer János, Pap János és Laitenperger Conrád szerepeltek. Amikor az utóbbi jelölt nevét hallotta „*az öszvegyűlt városi kö[zö]sség csaknem zendülést támasztani akarván, egyenlő akarattal, tele torokkal [titltakozva], azon utolsó candidátus [jelölt] purgert [városba felvett polgár], ki még városnak javára semmi alábbvaló szolgálatot, s alacsonyabb hivatalnak ízit nem kóstolván,*”⁴⁸ jelöléséről hallani sem akart. Kérték Ányos Ferencet, hogy negyediknek más jelöljön, aki „*el mosolodván, a városi község akarattal helyben hagyta, s Kazó István tanácsbélit*”⁴⁹ jelölte. A választáson Horváth Mihály volt bíró kapta a legtöbb voksot. A megerősítése ismét csak furcsán történt, mert amikor személyesen kérték a püspöktől a megerősítést, „*Eő Excellentiája testében nem tudni, micsoda erőtlenséget szenvedvén, bé nem bocsátotta,*”⁵⁰ hanem Ányos Ferenchez küldte őket, aki egészséget, erőt és szerencsét kívánt a bírói hivatalához. Úgy tűnik, hogy a püspök Koller Ignác nem felejtette el a két évvel azelőtti bíróválasztást, ahol ő nem jelölt senkit a bírói posztra, mégis választottak, és éppen Horváth Mihályt.

A bíróválasztás szünetelése

1770. április 1-én Horváth Mihály városi főbíró a hagyományoknak megfelelően lemondott hivataláról, ugyancsak lemondott a város jegyzője is. Szent György nap előtt a városi közösség várta, hogy a földesuraságok megtegyék jelölésüket a bírói hivatalra. Azonban az 1770. évtől kezdve a földesúri joghatóság nem tartatott bíróválasztást, pontosabban nem jelölt senkit a bírói tisztre. Beszédes tanúja ennek a bizonytalanságnak egy 1770 áprilisa előtt írt levél, amit a városi tanács küldött a vármegyéhez. Ebben írják: „*Szent György napja közeledvén városi fő bírónk candidatiójának [jelölésének] és választásának ideje, s e végre [...] Ányos Ferenc úrhoz elmentünk, de minthogy az TTse. N. Vármegyének főbírók mindszent napkor való választása eránt determinációja [végzése] interveniált [közbejött], candidálni nem méltóztatott. Nekünk pedig kegyelmes parancsolatunk jött a véget, hogy Szent György napi főbíránk választása a fölséges Curia sententiája [ítélete] szerint is mind örökké observáltassék [megtartassék], amint is meg tetszik de dato 27. január '750 parancsolatból puncto quatro [4. pont⁵¹], máskülönben is a TTse. N. Vármegyének mostani determinációja, csak azon bírók mindszent napi választása estendáltatik [kiterjesztik], kik Eő Felsége quantumát incassálják [adóját beszedik] és arról számot adnak. Mi főbírónk pedig sem nem incassál, se számot nem ad. Mivel vagyon olyan városi perceptorunk [adószedő], ki mindszent napján választatik és az incassál és ad számot. Azért könyörgünk az TTs N. Vármegyénél méltóztatassék minket azon determinatio alól ki venni és az föllebb vitt okainkra nézve régi ussainkba [szokásainkba] megtartani.*”⁵²

Április 22-én küldöttség ment Ányos Ferenchez, hogy tegye meg a jelölést, mivel igen közel az április 24-iki nap. Ányos Ferenc közölte a küldöttséggel, hogy jelölést a királyi utasítás, majd a vármegye közgyűlésének határozata alapján nem fog tenni. A döntés lényege: minden adózó településen a porció beszédésének napjához igazodóan, mindenszentek napján kell a bíróválasztást megtartani. A városi közössége nem fogadta el a választ és kihallgatást kért Koller Ignác püspöktől. A püspök 23-án fogadta Horváth Mihály főbíró, Kazó István jegyzőt és a két tanácsnokot, akik ismét kérték a jelölés kiadását. Koller Ignác válaszában ismét csak megerősítette: „*Én nem bánám úgy mond, és kiadnám, de maga tudja kentek, eő Felsége parancsolattjának tenorát [rendjét] és a nemes vármegye determinációját [végzését], kiadni nem merem. Ha érkezik kegyelmetek fölküldött instanciájára [kérvényére] resolutio [végzés], én mingyár candidálok. Én nem bánám, akár mikor választassék a bíró.*”⁵³

Mint látható, a jelölés elmaradása zavart is okozott a város vezetésében, mivel minden év áprilisában az előbbi bizonytalanság miatt meg kellett hosszabbítani az éppen regnáló bíró hivatali idejét. Így töltötte be a tisztelet három éven keresztül az

1770. április 24. előtt megválasztott Horváth Mihály. Időközben a város megkapta hivatalosan is a püspökség, a káptalan és a város közötti per királyi végzését: az urbáriumot. Mindezt az 1771. október 28-iki közgyűlésén ismertették.⁵⁴ A vármegye időközben úgy határozott, hogy az urbáriumot a város lakosságának is ki kell hirdetni, annak 26 pontját magyarul is el kell mondani és magyarázni. Ezért a vármegye házához városi gyűlést hívtak össze. Itt Boronkai Dániel ismertette részletesen a „királyi parancsolatot”, magyarul magyarázta annak passzusait, majd a vármegye pecsétje alatt ki is adta, életbe léptetve azt. „*A város urbárium alá eképpen heleztetett, és az az processuskodásnak [pereskedésnek] a siralmas vége és históriája.*”⁵⁵ olvasható a jegyzőkönyvi bejegyzés végén.

A bíróválasztás átmeneti állapotának feloldására kapta végül a városi magisztrátus azt az intézkedést, melyet az 1772. február 17-iki közgyűlés jegyzőkönyvi kivonatában olvashatunk: „*Második nap az parancsolatok olvastattak, az mely parancsolatok között az veszprimi és pápai bíróság választása eránt Ő Fölsiginek úgy tetszett azon parancsolatba parancsolni, hogy mind Veszprimben, mind Pápán mint más heleken és mezővárosokon mindszent napkor szoktak bírót választanyi, Veszprimben akkor választassék.*”⁵⁶ Ettől függetlenül – ahogy eddig minden évben – április 24-én a főbíró Horváth Mihály lemond hivataláról, de ismét közli a közgyűlés résztvevőivel a vármegye végzését a mindenszenteki (azaz november 1-i) bíróválasztásról. A közösség ezt tudomásul vette és bírói hivatalában megerősíti Horváth Mihályt. Végül az 1772/73. katonaev kezdetén, 1772. november 1-én választották meg az új bírót, ami mint látható, összefüggésben van az urbárium előző évi kihirdetésével is.

Az új bíróválasztási időpont

A városi jegyzőkönyvben a következő bejegyzés olvasható: „*Az 1771/72 militáris [katona] esztendőit követi az 1772/73 esztendőnek szerencsés kezdete, amelynek újságával valamint egyéb helységek, mező, szabad és királyi városok egész N. Magyarországnban eő Felsége kegyelmes parancsolattjának értelme szerint főbírájokat ezen fölteczett mindenszentek napján az új rendelkezéshez képest választani kezdettek: Úgy Veszprém városa is maga régi s még Fels. Királyi parancsolatban különösen foglalt privilegialis ususabul [kiváltságos szokásból] kihagyatván a T. N. Vármegye determinatiója szerént kihagyván Sz. György mártyr és vitéz napját, amelyen mint ezen ideig főbírói hivatal változása szokott tartatni, az új rendtartás szerint már ezután a fenjegyzett mindenszentek napját engedelmesen megtartotta és maga városi magisztrátusának restaurtióját s tartandó azon napra bé vette, és kezdette amind következik.*”⁵⁷ A bejegyzésből kiolvasható, hogy a kiadott rendelkezés

az új bíróválasztás idejére Veszprémre, mint urbárium alatt álló településre nem vonatkozott, azt csak a Vármegye közgyűlése írta elő.

Az esedékes választást – ami 1772. november 1-én történt – a voksok többségével Szauer János nyerte, miután Horváth Mihály már nem akarta elvállalni a bírói posztot. A következő évben április 24-én egy lemondást és egy választást megtartottak: a város jegyzője a korábban követett rend szerinti időben lemond hivataláról – bár a jegyzőkönyvben feljegyzik, hogy még lenne egy fertály esztendő hivatali idejéből – azonban újraválasztják azonos fizetéssel és ellátással. Ettől az időponttól kezdve a korábbi Szent György napi bíróválasztás átkerül mindenszentek napjára. Bár ekkor még a lemondás és a választás nem egy napon történt, a két időpont között két hétnek kellett eltelnie. Ennek megfelelően 1773 végén Szauer János bíró október 18-án mond le hivataláról, adja vissza a város pecsétjeit és a kulcsokat. A választó közönség a következő hónap elsejéig marasztalja, amit Szauer János a város hasznára elvállal. November elsején a jelöltek neveit a káptalan részéről Payer Mihály ismerteti: Szauer János, Kazó István, Jáger János és Fazekas János sorrendben.

Szauer János leköszönő bíró azonban kijelenti: a múlt hónapi lemondása végleges, még ha erőnek erejével is kényszerítenék, akkor sem vállalja a bírói posztot, elsősorban egészségének és nyugalmának védelme érdekében. Azonban a dolgok másképpen alakultak. A városi közösség és a magisztrátus is „*egy szívvel és akarattal*” ismét Szauer Jánost választotta Veszprém főbírájának. És mit lehet tenni, „*minthogy az köznép szava isten szava, s akarattya, főbírói hivatallyában megmaradni kényszerítettvén.*”⁵⁸

Azonban Szauer János kifakadt és egy őszinte nyilatkozatot tett, ami megmutatta: milyen a városban, a tanácsban az ekkor uralkodó közállapot. „*Az városi község az ötöt mint Bíró-t illető tiszteletet és böcsületet, mellyért legfőképen szolgálja a várost, tőle megfognán, szemtül szemiben engedetlen, sött éppen vakmerő, böcstelen feleletekkel, eb megy, ebnek parantsol, nekem nem bírám, eb fél s több hasonlókka illetné. Hasonlóképpen maga a tanács is egyet nem értvén, parancsolattyának nem engedelmeskedik, az magistratuális sessiokra [tanácsülésekre] kinek mikor tetszik, maga szája izint [íze, vagyis saját akarata szerint] jár vagy éppen elmarad, magában meghasonlik, egymás ellen alattomban kettő három gyűlést tart, tanácskozik, távul létében ha mi végeztetik, vagy ha valaki valamely törvényes dolognak végben vitelére kiküldetik, exmissiójáról [kiküldetéséről] relatiót [jelentést] nem tesz, senki legszorgosabb dolgaiban segítségére nincsen. Végre szinte az uczán hallja beszélni ezeket: Kár illyen nagy városnak, hogy gyermek bírája vagyon és eb tesz az ebatának koronát a fejében. Mely okra nézve, minthogy böcsületinek fényes éliben ily nagy csorba törött volna, esztendeig viselt bírói hivatallyát egy általlyában leteszi és újra többé soha föl sem veszi.*”

Ezen igen komoly hangon tett nyilatkozat után, „*az egész város, ezen fogyatkozásokban, melyek publice [nyilvánosan] előlhordattak és sokaknak nem kevés confusiót [megszégyenülést] is okoztak, fölzendülvén, valóságos jobbulást, továbbá pedig szivekből letevén az egymás ellen mind eddig tartott gyűlölséget, igaz keresztény felebaráti szeretettel kötött öszve fogást és végre a közönséges terh [teher] viselésben kellemetes segítséget ígérne. Azért csak ugyan Szauer János úr az bőségesen tapasztalt érdemére, erkölcsére*”⁵⁹ nézve valamennyire megengesztelődött, és a főbírói hivatalt mégis elvállalta.

A továbbiakban a főbíró választásának menete, időpontja gyakorlatilag az 1848/49-es polgármester választásig változatlan maradt. Mint ahogy változatlan volt és maradt a választható személyek kijelölése és a választás menete: A választható tanácsnokok neveit mindenszentek előtt a magisztrátus jegyzékbe foglalta és megküldte a püspökségnek és a káptalannak. A tanácsnokok közül 4 (esetleg 5) főt jelöl a földesúri hatalom, akik közül választhatja meg a városi közösség a főbíró, majd megerősítésként „bemutatja” a püspökségnek és a káptalannak. A megválasztott bíró – ha új személy – esküt tesz a magisztrátus előtt és a templomban. Ha folytonos a hivatalviselése, az előző évi esküt fogadja el a választó közösség. Egyébként a jelöltek között első helyen minden esetben a volt főbíró neve állt, kivéve persze, ha valamilyen ok miatt kegyvesztett lett, vagy nyomós ok miatt ő maga kéri jelölésének elhagyását.

Az 1700-as évek kezdetétől – amikor a bíróválasztás meghatározott rend szerint történt és ismerjük is a megválasztottak neveit – 35 főbírója, majd 1848-tól 13 polgármestere volt a városnak: volt, kit többször is megválasztottak, volt, ki igen hosszú időn keresztül vezette a városi tanácsot. A városi főbírók neveit a városi lakossága ma nem ismeri, nem hallott és olvasott róluk. Ismerni is csak a XIX–XX. század polgármesterei közül ismer néhányat: akiről még életében utcát neveztek el (Szeglethy György), illetve aki az I. világháború centenáriuma kapcsán vált ismertté (Komjáthy László), illetve természetesen a mi korunk polgármestereit.

Komjáthy Lászlóról 2015-ben egy termet neveztek el a Városházán. Milyen nagyszerű gesztus lenne, ha a jelenlegi polgármester elődeinek neveit ebben a városházi teremben olvasni lehetne. Ezzel a gesztussal a jelenlegi magisztrátus elismerné a volt főbírók, polgármesterek áldozatos munkáját, amit Veszprém érdekében tettek.

FELHASZNÁLT IRODALOM

BABOS 1865 = Babos Kálmán: Közhasznú magyarázó szótár, A magyar irodalmi művekben, magán és hivatalos iratokban, hírlapokban, folyóiratokban és társalgási nyelvben gyakrabban előforduló idegen szavak megértésére és helyes kiejtésére, Pest, 1865.

- HUDI 1994 = Hudi József: Veszprém társadalmi-gazdasági helyzete és önkormányzata a XIX. század elején, Veszprémi Szemle, 2. évf. 1994. 2. sz. 15–20. oldal
- HUNGLER 1988 = Hungler József: Veszprém településtörténete, Veszprém, 1988.
- LICHTNECKERT 1994 = Lichtneckert András: Veszprém önkormányzata és az 1726. évi statútumok, Veszprémi Szemle, 2. évf. 1994. 2. sz. 3–14. oldal
- PUKY 1831 = Honi törvény-szótár, szerkesztette Bizaki Puky Károly, tekintetes Pest, Nyitra és Nógrád vármegyéknek táblabírájok, Második kiadás, megbővítve, Pozsony, 1831.
- SOMFAI 1979 = Somfai Balázs: Veszprém város igazgatása a XVIII–XIX. században, VeML XV. 20a. 4. doboz, 54.
- TISZTBÉLI 1826 = A tisztbéli írás módjának saját szavai, melyek T. Pest, Pilis és Solt törvényesen egyesült vármegyék rendelkezéséből összeszedettek s újonnan kiadattak, Pest, 1826.
- VARGA 2009 = Varga Béla: Veszprém város lexikona, Veszprém, 2009.
- VÉGHÉLY 1886 = Véghely Dezső: Emléklapok rendezett tanácsú Veszprém város közigazgatási életéből (Az 1875-ik évi jelentés töredéke), Veszprém, 1886.

Levéltári jelzetek:

MNL Veszprém Megyei Levéltára (a továbbiakban: VeML)

Jelzet	Megnevezés	kötet(k) doboz(d) téka(t) csomó (cs)
IV.1.g.bb.	Veszprém vármegye nemesi közgyűlésének iratai, Úrbéri iratok (Acta urbarialia), úrbéri különféle irományok	6. d.
V.102a	Veszprém város tanácsának iratai, tanácsülési jegyzőkönyvek	1–4. k.
V.102b	Veszprém város tanácsának iratai, tanácsülési iratok	1–3. d.
V.102c	Veszprém város Tanácsának iratai, Különbféle irományok	23. d.
V.102d	Veszprém város Tanácsának iratai, Körrendeletek (Currenssek)	6. d., 8. d.
XV.20.a	Kézírtas dolgozatok gyűjteménye	5. d., 54. fsz

JEGYZETEK

¹ Katonai év – vagyis Anni militaris – az adott év november 1-től következő év október 31-ig tartott. A korábbi századokban az éves községbíró-választás Szent György napján (április 24.) vette kezdetét, de az 1715: 8. tc. után, amelyben az állandó katonaság eltartásának a terhét a jobbágyságra hárították, az éves bírói hivatal kezdetét áttették november 1-re, a katonai év kezdetére. A bíróválasztás napja nem volt minden településen egységes, volt, hol Szent György napon tartották, volt, hol mindenszentek napján. Az egységes áttérés majd csak az 1771. évtől vált általánossá.

A bíróválasztás menete olvasható a volt veszprémi püspök, majd esztergomi érsek, Esterházy Imre 1732-ben kiadott, a bíróválasztást szabályozó részletes rendeletében. Ő már ekkor áttette a bíróválasztás idejét a katonai év kezdetére, vagyis mindenszentek napjára. Nem kétséges, ha hosszabb ideig tölti be a veszprémi püspöki széket, hasonló szabályozást adott volna ki itt, Veszprémben is.

Esterházy Imre esztergomi érsek 1732. április 29-én Pozsonyban kiadott rendeletében Érsekújvár mezőváros választási rendjét szabályozta. Bevezetőjében megjegyzi, hogy a „régik szokás szerinti” bíróválasztáskor – Szent György napján – néhányan a bíróválasztás ellen tiltakoztak. Azért, hogy ez a békétlenség többé ne ismétlődjön meg, a magisztrátus megújítására és feladataira az alábbi szabályokat vezette be:

„1. Minthogy nemes vármegyével való dolgai ezen városnak úgy, valamint több helységeknek cum principio anni militaris, [a katonai év elején] azaz november 1-én szoknak mindenkor kezdetét venni, arravaló nézve, hogy egyik esztendő a másikkal ne confundáltassék [okozzon zavart], kivált a számadások dolgaiban, ezután mindenkor mindenszentek napján legyen a bíró, perceptor [adószedő] s más egyéb tiszteknek választása.

2. Ahhoz való képest az emeritus bíró, [az idejét leszolgált bíró] a belső s külső tanáccsal reggel a megnevezett napon a városházához józanon összegyülekezvén, szép rendesen tartozik a parochialis [egyházmegyei] templomba menni s ottan szentmisét hallgatván, ájtatosan a mindenható Istenhez folyamodni, hogy mindnyájoknak szíveiket ő Szent Felsege a teendő restauratióban [tisztújításban] maga szent nevének dicsőségére a közönséges jónak hasznára vezérelje.

3. Ez meglévén, s az isteni szolgálattal viszont a városházához mindannyi visszatérvén, kötelezettek a belső tanácsbeliek közül egyet, a külsők közül pedig kettőt a méltóságos uraság tiszttartójához, vagyis pro tempore (azon idő szerint) ottlévő más tisztjéhez küldeni, s ő kegyelmét minden becsülettel kérnie, hogy személye szerint körükbe jövén, a restauratio [tisztújítás] dolgában istenesen vezérelné állapotjukat.

4. És így, midőn a méltóságos uraság tisztje a városházához megy, a bíró legelőször ugyan a méltóságos uraságtól, azután pedig a várostól is hivatala iránt búcsút vegyen, mi meglévén, a candidatio [a hivatalra kijelölés] következő módon observáltassék [vegyék figyelembe] úgy-mint: az emeritus bíró szokás szerint első legyen, hacsak valami vétke kihagyását nem okozza, azután pedig a méltóságos uraság egyet, kit alkalmasnak ítél, a belső tanácsbeliek közül denomináljon, [nevezzen ki], s a belső tanácsbeliek is ugyan maguk száma közül hasonlóképen egy alkalmas személyt candidáljanak [jelöljenek].

5. Kín általésvén a méltóságos uraság tisztje [vagyis, akiknek jelölését a jelenlévő tisztviselő jóváhagyja], mindkét rendbeli tanácsot, t. i. a belsőt s külsőt együvé szólítván, a kandidált három személyt ismerteti, mindnyájokat istenesen megintvén, hogy ki-ki lelkiismeretével számot vetvén, a voxot [szavazatot], minden kedvezés vagy gyűlölség nélkül Isten dicsőségére s a szegénységnek javára fordítani alkalmaztassa, a voxokat pedig az uraság tisztje az ő valóságok szerint nótálja [jegyezze fel], s a szokott három befejező voxot, – kinek Istenben itéli, – adja; itt pedig observáltassék azon szokás, a kit más jó rendbe vett királyi s egyéb városok tartanak, azaz, hogy a voxolásra nem szükséges az egész községet összeszólítani, hanem csak a külső tanácsot a belsővel összehozni.

6. A midőn pedig a belső tanácsbeliek között valamely vacantia [megüresedett hely] esik, azon vacantiára is a külső tanácsbeliek közül a méltóságos uraság tisztje egy személyt, a belső is egyet kandidáljon, s azután azok közül szabad voksok szerint egyike választassék pro supplenda vacantia [az üres hely betöltésére.]

7. Midőn azonban a külső magistratusnak [városi tanácsnak], a ki mostanában harminchat személyből a Formondéron [Vormund, árvák atyja] kívül fog érigáltatni [felállíttatni], valamely hija létszen, ott is hasonlóképen az uraság tisztje egyet, a belső tanács is egyet s a külső is egyet kandidáljon, kik közül aztán az egész község szabad voksa szerint válasszon, a ki nekik tetszik.

8. Hasonlóképen Formonderságra is a külső tanácsbeliek közül hárman kandidáltassanak s azután azon tanácsbeliek voksa szerint, az a ki alkalmas lesz, ezen hivatalra választassék. Notáriust [jegyzőt] pedig s perceptort [adószedőt] a belső s külső magistratus projectálja [terjessze elő] az uraság tisztjének, s az, ha alkalmas azon személy, confirmálja [erősítse meg].

9. Ezek meglévén, mindnyájan viszont plébános urammal együtt menjenek a templomba s ottan az ujjá választottak ő kegyelme [a plébános akkori címe] által szokott formula szerint meghitessenek [feleskesse] s a mindenható Istennek. „Te Deum Alaudamus” [Téged Isten dicsé-rünk] éneklése által hálákat adjanak.

10. Így helyreállíttatván, azért mindenekelőtt a bírónak kötelessége legelőször is, hogy hivatalát illető causákban [jogügyekben] minden személyválogatás nélkül kinek-kinek igazságot tegyen s tétessen.

11. A város Oeconomiját [gazdaságát] s minden dolgait úgy kormányozza, hogy helyes vezérlése által kárai távoztassanak, hasznai pedig szaporodjanak, mely dolgokban mindenkor a maga propositióit [szándékát], a belső tanácsnak eleibe adván, azután a külsővel is mindeneiket közölvén, a mik közönséges jóra és szegénységnek hasznára determináltak [elhatároztak], hogy azok véghez is vitessenek, a bíró mindenkép igyekezni tartozik.”

A további öt pontban a városi magisztrátus és a tisztviselők feladatait részletezi. Forrás: Vasárnapi Újság, 1860. 2. 5., Adalékok Érsekújvár történetéhez

<http://www.epa.hu/00000/00030/00310/datum08585/cim208591/cim308593.htm>. Letöltés ideje: 2016. 7. 5.

² A dolgozatban bíróról beszélek, és itt azt a személyt értem, aki – főbíróként, városbíróként – a városi magisztrátus, a tanács vezetője, egyszóval esetünkben Veszprém „első” embere volt. Itt kell megjegyezni: A bíró (főbíró) a község (falu), város általános igazgatását szervező, irányító és felügyelő, elsőfokú bíraskodást gyakorló tisztségviselője, aki egyúttal a helység vezető jogi testületének (tanács, előjáróság stb.) a feje is. Az 1848/49-es forradalom és szabadságharc idején volt először polgármester választás, majd később az 1861. évi „Kis Forradalom” alatt, illetve a kiegyezés után 1867-től. Előtte, illetve a két említett dátum között főbírók irányították a várost.

³ 1848-ig a szabad királyi és mezővárosokban a lakosságot képviselő külső és belső tanács végrehajtó szerve. Élén a főbíró, mint a belső tanács elnöke állt.

⁴ Szent György napja évszázadokig a pásztorok, gazdasági cselédek és idénymunkások évkezdő napja volt. A jogszabályok szerint is ekkor kellett szolgálati évüket elkezdni. A bíróválasztást, tisztújítást vagy a „keresztény tanító felfogadását” is Szent Györgykor tartották. A gazdasági évkezdést ugyanis összekapcsolták a hivatali évkezdéssel. Ezek a beiktatási szertartások is hagyományosan alakultak ki, de gyökerei a német tartományok és városi jogcsaládok rendelkezéseiből erednek.

Forrás: <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/80-02/ch07.html>, Letöltés ideje: 2016. 6. 16.

⁵ A XVII–XVIII. századtól a jobbágyok állami (hadi-) adójának elnevezése. Az ország egészére kirótt hadiadót felosztották a megyék, majd ezen belül a helységek és jobbágygazdaságok között. Adott megyében, ill. helységben az egy gazdaságra eső adót a vagyontárgyakat számba vevő dicalis összeírások alapján vetették ki. A porciót pénzben és természetben adták a jobbágyok. Ez utóbbi legsúlyosabb formája a katonatartás volt. A császári katonaság kevés kaszárnyával, gabonaraktárral rendelkezett, a jobbágyok pedig a háborús viszonyok (török megszállás) miatt sokszor nem tudták előteremteni a hadiadó fizetéséhez szükséges pénzt, így kézenfekvőnek látszott az a megoldás, hogy a törökök miatt az országba vezényelt császári hadsereg a falvakban nyerjen elszállásolást és élelmezést. A katonatartás a XVIII. sz. elején nyert szervezett formát, de már a korábbi időkben is általános gyakorlat volt. A jobbágy köteles volt a nála lakó katonának kenyeret és húst (oralis porció), lovának pedig szalmát és zabot (equilis porció) adni. A fenti élelmiszerek kincstár által megállapított ára és piaci árai közötti különbséget a deperdita (veszteség). Forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02115/html/4-701.html>. Letöltés ideje: 2016. 7. 5.

⁶ Urbárium: a földesurak és a jobbágyok közötti viszony szabályozása, a munkaerő-gazdálkodás nyilvántartása céljából készült irat. Keletkezése összefügg az egységes jobbágyok megszűnésével, a munkaerő társadalmi, vagyoni differenciálódásával. Az alábbi típusú adatokat tartalmazhatja: a földesúri birtok kiterjedése, jövedelme, az úrbéres népesség, annak föld- és állatállománya, szolgáltatásai és egyéb kötelezettségeik. Az urbárium tulajdonképpen azért készült, hogy a földesúr úrbéresek feletti jogainak gyakorlását megkönnyítse. Urbáriumok Ny-Európában a XI. századtól, Közép-Európában általában a XII. századtól, Magyarországon a XV. századtól kezdve készültek. Korábban, a XI–XIII. században a szolgáló népek jogait és kötele-

zetségeit a kiváltságlevelek tartalmazták. A XV. század második felétől kezdve a földesúr és a jobbágyok közötti megegyezés vagy jogszokás alapján kialakult kölcsönös viszonyt, a falu igazgatásának, a határ használatának módját egyre bővülő szöveges feljegyzések foglalták írásba. Az urbárium elkészítésének módját a XVIII. század első felétől kezdve törvények, 1767 után Mária Terézia által elrendelt úrbérrendezés alapján központi kormányintézkedések egységes formában szabályozták. Megszűnésük mindenütt az úrbériség felszámolásával (jobbágyfelszabadítás) következett be. Az urbáriumok magyarországi történetében különbséget kell tenni az úrbérrendezés előtti és utáni urbáriumok között. Az előbbieket az jellemzi, hogy szokásjog alapján jöttek létre, tartalmuk, részletességük az idők folyamán jelentős változáson ment keresztül. Rendszerint tartalmazták az úrbéreseket név szerint, a jobbágytelkek számát, nagyságát, a zselérek névsorát, utalásokat a lakosok foglalkozási, társadalmi állapotára, a XVI. század végétől az állatállományt, a szolgáltatások összetételét, mennyiségét stb. Az urbáriumok rendszerint rögzítették az időközben bekövetkezett birtoklási, szolgáltatási stb. változásokat is. Sok helyen nem urbárium, hanem „*régi szokás szerint*” szolgáltak a jobbágyok. Az úrbérrendezés során szabályozták a jobbágytelkek nagyságát, az utána járó szolgáltatásokat, a földesúr és a jobbágy egymással szembeni jogait, köteleességeit. Minden ezután készült urbáriumnak e rendezés szolgált alapjául, ehhez mérték, viszonyították a változásokat.

Forrás: <http://mek.niif.hu/02100/02115/html/5-1001.html> Letöltve: 2016. 10. 07.

⁷ 1767. január 23-án hirdették ki hat dunántúli vármegyében Mária Terézia királynő (ur. 1740–1780) úrbéri rendeletét, mely egységesen szabályozta a magyar jobbágyág földesúri terheit. A rendi országyűlés mellőzésével bevezetett szabályozás előbb Vas, Zala, Somogy, Sopron, Tolna és Baranya területén lépett életbe, a következő években azonban a kiküldött bizottságok valamennyi magyarországi vármegyében keresztülvitték a királynő akaratát.

⁸ Széchényi Pál, kalocsai érsek, Széchényi Lőrincz és Gellén Judit fia. Született 1642-ben Gyöngyösön. Nagybátyja György (utóbb hercegprímás) nevelte. 1662. március 22-én Bánfalván a pálosok rendjébe lépett. Bölcsészettudományok elsajátítására Bécsbe, a papi felsőbb tudományok elsajátítására Rómába utazott s itt nyerte a magiszter címet. A Pozsony melletti Mária-völgyben a szerzetesrend növendékeinek mestere és 1673-tól Nagyszombatban a teológia tanára volt. Tízévi tanári és perjeli működése után 1676. március 29-től pécsi püspök, szept. 15. kir. tanácsos, 1677. ápr. 10. győri nagyprépost és 1687. ápr. 26. veszprémi püspök, 1696. pedig kalocsai érsek lett. Érseki székhelyére a hosszú török uralom által okozott pusztulás miatt nem költözhetett; de sokat tett annak és a vármegyének javára. Lipót király 1697. március 30-án grófi rangra emelte a Széchényi-családot. 1698. október 16-án a király Bács megyei főispánná nevezte ki. Lipót király kérte fel őt és 1704. jan. 2. felhatalmazta, hogy II. Rákóczi Ferenc pártjával békeszerződést köthessen. Január végén volt első találkozója Rákóczi bizalmas tanácsosaival, majd utóbb találkozott a fejedelemmel is, azonban lelkes igyekezetei nem vezettek eredményre. Meghalt 1710. május 22. Sopronban. Bánfalván temették el, ahonnét 1811-ben átszállították a nagyeceni családi sírboltba.

Forrás: <http://mek.oszk.hu/03600/03630/html/sz/sz25862.htm>

⁹ Veszprém Érseki és Főkáptalani levéltár (VÉL), Veszprém – Urbarialis in c. 17. n. 2. 1702.

¹⁰ A szövegben előforduló idegen hangzású szavak magyar megfelelőjét a BABOS 1865., PUKY 1831. és a TISZTBÉLI 1826. kiadványokból idéztem.

¹¹ VeML V.101.c. 1. doboz, fasc II. No 63. Az Esterházy-szerződés egyszerű, rövidített magyar nyelvű változata.

¹² Esterházy Imre, galántai, gróf. Született Vágújhelyen (Nyitra m.) 1663. november 18-án, Esterházy Imre és Bucsányi Zsuzsanna szülöktől. A humán tantárgyakat Nagyszombatban és Sopronban végezte a jezsuitáknál. A pálos rendbe 1680-ban lépett, az újoncévét Bánfalván (Sopron m.) töltötte, a filozófiát Bécsújhelyen végezte. A rend generálisa a római Collegium Germanico-Hungaricumba küldte. Az Örök Városba 1683. november 18-án érkezett. Példásan

viselkedett és kitűnően tanult. A filozófiából és a teológiából doktorátust szerzett. A kollégium dísztermében egy ízben „maxima cum laude” megvédte a teológiát. 1687. október 13-án szerepként hagyta el Rómát. Pappá szentelték itthon 1688. február 15-én. Rendjében a lepoglavai és a nagyszombati rendházban filozófiai és teológiai tanárként működött. A rend generálisává 1702-ben választották meg. Váci püspök 1706-ban, zágrábi püspök 1708-ban. Püspökké szentelte Keresztély Ágost bíboros, esztergomi érsek Pozsonyban 1708. márc. 4-én, az országgyűlés alkalmával. Nagy része volt abban, hogy a horvát rendek a „Pragmatica Sanctio”-t már 1712-ben elfogadták. 1715-ben grófi címet kapott. Veszprémi püspökké és főispánná 1723. január 17-én nevezték ki. Csak két és fél évet töltött az egyházmegyében, de ez idő alatt barokk stílusban újjáépítette a káptalannal együtt a székesegyházat, ellátta haranggal, s tervbe vette a szeminárium és gimnázium felépítését is. A király valóságos titkos tanácsosi címmel tüntette ki és 1725. augusztus 31-én esztergomi érsekké és primássá tette. Ő koronázta meg 1741-ben Mária Teréziát. Kinos lábfájása miatt azonban a koronázási misét Erdődy Gábor, egri püspök mondta helyette. Donner Rafaellel 1732-ben felépítette a pozsonyi székesegyház Alamizsnás Szent János-kápolnáját. Ebbe temetkezett önmaga készítette feliratú síremlék alá. Meghalt 1745. december 6-án. A magyar gyászbeszédet Padányi Biró Márton veszprémi püspök tartotta. Mint főpap fényes barokk udvart tartott, de saját személyében alázatos szerzetes maradt. Primásként is „Frater Emericus”-nak írta alá nevét. Több mint kétmillió ezüstforintot fordított egyházi és kulturális célokra. Egykori rendjét később is bőkezűen támogatta. De támogatta a kapucinusokat, a trinitáriusokat és a piaristákat is.

Forrás: <http://leveltar.veszpremiersekseg.hu/eszterhazy-imre/> Letöltés ideje: 2014. augusztus

- ¹³ VeML V.101.c. 1. doboz, Fasc II. N° 63. Esterházy püspök 1733-ban már esztergomi érsek, de neve alatt jelent meg a rendelkezés.
- ¹⁴ VeML 102.a. 1. kötet, 1716–1741, 147. oldal, 7. pont
- ¹⁵ A hely megjelölése az 1746. április 27-iki városi tisztviselők választási bejegyzésében olvasható. VeML V.102.a. 2. kötet, 70. oldal. A jelzetek ismertetésénél a jegyzőkönyvi oldalszám minden esetben – mivel jegyzőkönyvenként eltérő az irati oldalszám – paginális oldalszámot jelent.
- ¹⁶ VeML V.102.a. 4. kötet, 198. oldal. Az öreg városháza helyének meghatározása még hosszú kutatást igényel. Az azonban bizonyosnak tűnik, hogy ez idáig a városnak négy épülete volt, ami 'Városháza'-ként funkcionált: a jelenlegi az Óváros téren látható, a volt Egyházmegyei Alapítványi épület, előtte a Szabadság tér 1. alatt a volt Kapuváry-ház (1886-tól), majd azt megelőzően a Matulka-házként (1784–1886 között) ismert és a Rákóczi utca 5. szám alatti épület. Az iratokból és jegyzőkönyvi bejegyzésekből valószínű, hogy ezt megelőzően lehetett a Séd mellett, a vár alatt.
- ¹⁷ VeML 102.a. 3. kötet, 449. oldal
- ¹⁸ VeML 102.a. 1. kötet, 12. oldal, 6. pont
- ¹⁹ Veszprém XVIII. századi önkormányzatáról bővebben lásd LICHTNECKERT 1994.
- ²⁰ VeML V.102.a. 1. kötet, 62. oldal
- ²¹ VeML V.102.a. 1. kötet, 103. oldal
- ²² VeML V.102.a. 1. kötet, 422. oldal
- ²³ PEHM 1934. 182. oldal
- ²⁴ VeML V.102.a. 2. kötet, 72. oldal
- ²⁵ VeML V.102b. Veszprém város tanácsának iratai, tanácsülési iratok, 1. doboz
- ²⁶ VeML V.102.a. 2. kötet, 205. oldal
- ²⁷ Uo.
- ²⁸ VeML V.102.a. 2. kötet, 245. oldal
- ²⁹ VeML V.102.a. 2. kötet, 246–247. oldal
- ³⁰ VeML V.102.b. 1. doboz, 1752.
- ³¹ VeML V.102.a. 2. kötet, 248. oldal

- ³² VeML V.102.a. 2. kötet, 249. oldal
- ³³ VeML V.102.a. 2. kötet, 265. oldal
- ³⁴ VeML V.102.b. 1. doboz, 1754
- ³⁵ VeML V.102.a. 3. kötet, 10. oldal
- ³⁶ Uo.
- ³⁷ VeML V.102.a. 3. kötet, 192. oldal
- ³⁸ VeML V.102.a. 3. kötet, 245. oldal
- ³⁹ VeML V.102.a. 3. kötet, 247. oldal
- ⁴⁰ VeML V.102.a. 3. kötet, 249. oldal
- ⁴¹ Uo.
- ⁴² Bővebben lásd PEHM 1934. 181–185. oldal
- ⁴³ Padányi Bíró Márton püspök 1762. augusztus 16-án halt meg Sümegen. Veszprémi temetése 1762. szeptember 15-én volt. 1762. szeptember 6-án a következő bejegyzés olvasható a jegyzőkönyvben: „Az utak mind felé rosszak, mivel az következő püspöki temetésre jeles urak concurálnak [jelennek meg], s így félhető netalán panasz és még büntetés is ne érje a tanácsot, ezért determináltatik, hogy holnapi napon minden ember egy egy személyt állítson az út csináltatására.” Forrás: VeML V.102a. 3. kötet, 335. oldal
- ⁴⁴ VeML V.102.a. 3. kötet, 381. oldal
- ⁴⁵ „Én N.N. esküszöm az élő Istenre, ki Atya, Fiú és Sz. Lélek egy bizony örök Isten, Boldogságos Szűz Máriára és Istenek minden szentjeire, hogy legelőször is fölséges koronás királyné Asszonyunk, azután kegyelmes földes urunk hívségemet ajánlanám. Bírói tisztem és hivatalom valamire kötelez, sem mit az ellen cselekedendő nem lések, gazdagnak, szegénynek hivatalomhoz képest igazságot tenni és tétetni, s az város közönséges hasznát előlmozdítani minden tehetőségem szerint el nem mulatom, nem tekintvén semmibe atyafiságot, komaságot, sógorságot, szomszédságot, barátságot, adonánt [adományt], félelmet, szeretetet, gyűlölséget, hanem egyedül mindenkben az egy élő igazságot követvén. Isten engem úgy segéllyen. Boldogságos Asszony és Istennek minden szentjei.” Forrás: VeML V.102.a. 3. kötet, 428. oldal
- ⁴⁶ A „hiteztetés”, vagyis a bírói eskünek egy másik változata: „Én N. N. a Méltóságos Uraság Ó Excellentiájától candidatióba tett és a voksok többsége által, ezen Ns [nemes] Veszprém városának megítétt bírója: esküszöm az élő Isten nevében, ki Atya, Fiú, Sz. Lélek, tellyes Sz. Háromság egy örök Isten; hogy ezen rám adott és önként felvállalt tisztas Bírói hivatalomban jó lelkiismerettel eljárók, az Istent félem, a Felsőség Királyhoz, méltóságos uraságokhoz és ezen kormányom alá bízattott nemes Veszprém városához hív lések. Kicsinynek, nagynak, szegénynek, boldognak csak a tiszta egyenes igazságot szolgáltatni törekedem. Ha valami kárt, veszedelmet a Ns. városra következni sajdítanak, azt velem együtt ülő tanácsosaimmal minden iparkodással elhárítani igyekezem és ezen többször említett Ns. városnak kezemhez jöhető jövedelmeit, nem kisebbíteni, hanem ártatlan úton-módon szaporítani igyekezem és Isten esztendőm végét elhozván, mindenekről számot adok. Isten engem úgy segéljen!” Forrás: VeML V.102.b. 10. doboz, é.n.
- ⁴⁷ Koller Ignác (nagyományai és aranyosmaróti): Született Bécsben 1725. október 2-án tiroli eredetű nemesi családból. Atyja Koller József magyar királyi udvari tanácsos, anyja aranyosmaróti Buluska Julianna. A humán tantárgyakat a bécsi Szent Borbála intézetben, a filozófiát a Szelepcsényi szemináriumban, majd a Collegium Rubrorum esztergomi növendékeként Nagyszombatban az egyetemen végezte. 1742-ben babérkoszorúsi, 1743-ban magiszteri címet kapott. 1743-ban a római Collegium Germanico-Hungaricumba küldték, ahol alszerpapként, majd a teológia doktoraként 1743-ig dolgozott. Rómában alszerpap 1746-tól, szerpap 1748-tól, majd 1748. október 13-án Padányi Bíró Márton áldozópapnak kinevezte. 1749. május 30-tól esztergomi kanonok, 1750-től apostoli főjegyző, 1753-tól rátóti javadalmas prépost. 1754-től nórádi főesperes, 1758. július 23-án esztergomi prépost és a királyi tábla prelátusa. Padányi

Bíró Márton kérésére 1761. január 22-én utódlási joggal veszprémi segédpüspökké szentelték Pozsonyban. Padányi halála után az egyházmegye kormányzását 1762. szeptember 15-én vette át. Meghalt 1773. április 4-én Bécsben, ahol a Szent István dómban temették el.

Koller az alkotásban Padányi Bíró Márton méltó utóda, ő építtette Fellner Jakab tatai mesterrel a gyönyörű püspöki palotát 1765–73 között, Tumler Henrik veszprémi mesterrel pedig a várbeli vízvezetékét 1766-ban. A székesegyházat márvány főoltárral, új főoltárképpel, 6 ezüst gyeratyartóval látta el. Restauráltatta a Gizella-kápolnát. Megkezdte a szeminárium építését. A Padányi Bíró Márton által megkezdett zalaegerszegi templomot befejezte és Czimbal János bécsi művésszel kifestette. A beteg és elaggott papok számára a „fundus dioecesanus”-t létesítette. Veszprémben a megtértek katolikus árvái felnevelése céljából Csuzy Gáspártól házat vett és 6000 ezüsförint alapítványt tett. A szegényebb sorsú jobbágyainak segélyezésére magtárt építtetett és benne 200 ezüsförint értékű gabonát helyeztetett el azzal, hogy azt évenként új terméssel cseréljék fel, inség idején pedig a szegények közt kiösszák. Tekintélyes hagyatékokat tett végrendeletében. A veszprémi kórház számára házat és földingatlant vásárolt stb. A hantai prépostságot belefoglalta a káptalanba és ezzel a kanonok javadalmak számát hétre emelte 1767-ben. Kormányzása folyamán 9 plébánia létesült. Forrás: PFEIFFER 1987. 31–33. oldal

⁴⁸ VeML V.102a. 4. kötet, 87–88. oldal

⁴⁹ VeML V.102a. 4. kötet, 88. oldal

⁵⁰ Uo.

⁵¹ Ez az említett 4. pont az urbárium 4. pontja, amely kimondja, hogy a bíró jelölésének és megerősítésének joga a földesuraságoké, míg a választás a városi közösségé. Lásd: VeML IV.1.g. bb. VII. 424.

⁵² VeML V.102.b. 3. doboz, 1770.

⁵³ VeML V.102a. 4. kötet, 219–220. oldal

⁵⁴ VeML V.102a. 4. kötet, 239–241. oldal

⁵⁵ VeML V.102a. 4. kötet, 241. oldal

⁵⁶ VeML V.102.b. 3. doboz, 1772.

⁵⁷ VeML V.102a. 4. kötet, 284. oldal. Az előzmények ugyanezen kötet 173. oldalán, 1770. 04. 24-én, valamint az évenként bejegyzések a 197., 217., 219., 265. oldalakon olvasható.

⁵⁸ VeML V.102a. 4. kötet, 394. oldal

⁵⁹ VeML V.102a. 4. kötet, 394. oldal